

ואולם יש חולקים וסוברים שאין נקראת 'הטמנה' אלא כשהקדרה מכוסה, אבל נתינתה על גבי גחלים אינה בכלל 'הטמנה'. (רבנו תם בתוס' להלן מז: ד"ה במה. וע"ש בר"ן; ריטב"א כאן ועוד).
וזה לשון הר"ה בעל המאור:

'ולענין הטמנה — יש מי שאומר אסור להטמין על גבי גחלים כלל, דאפילו קטומות לא גרע מגפת של זיתים... ויש מי שאומר לא כי גפת של זיתים אסופי מוספי הבלא כל שעתא ושעתא ואסור להטמין בדבר המוסיף, מה שאין כן בגחלים קטומות שעוממות והולכות, ולא די שאין מוסיפין אלא שהן פוחתות. ועל פי סברא זו נהגו לאכול את החמין הטמונין במקומותינו כמנהג הטמנתם. ודברי רבנו חננאל נוטים לדברי האוסר.

ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין. וכל מי שאינו אוכל חמין צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין, ולהזמין לבשל להטמין ולענג את השבת ולהשמין הוא המאמין, וזוכה לקץ הימין, ויש מן החכמים אומרים על השמאל שהוא ימין אנו קורין עליהם מי יתן החרש תחרישון ותהי להם לחכמה'.

להלכה, השלחן-ערוך (רנ"ג, א) פסק כדעת המחמירים. ואולם הרמ"א כתב שהמנהג להקל שכל שהקדרה אינה מכוסה מלמעלה אין זו הטמנה, אלא שנוהרים לכתחילה לנתקה קצת מן האש קודם השבת, כדי שיוכל ישראל להסירה בשבת ללא נענוע הגחלים.

לשיטת רוב הראשונים הנ"ל יוצא, שענין ההתר בגריפה וקטימה אינו משום סילוק תוספת הבל, כמו שפרש רש"י, אלא משום עשיית היכר, כי במעשה זה הוא מגלה שמסלק דעתו מבישול, שהרי אין הדרך לבשל בצורה זו.

ולפי זה, המניח טס מתכת על כירי הגז, כפי הנהוג, אף על פי שעדיין קיימת תוספת הבל, אך היכר ודאי יש כאן, שהרי אין אדם מבשל עם כיוסי כזה, הלכך יש להחשיב זאת ככירה גרופה וקטומה — כן היא דעת רוב הפוסקים האחרונים. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א צג, ועוד). ודעת החזו"ן-איש להחמיר בדבר. ראה להלן.

דף לז

'לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור' — יש מי שכתב טעם האיסור להחזיר לתוך הכירה — משום חשש חיתוי, ואף על פי שהכירה גרופה וקטומה. (עפ"י מחצית השקל רנ"ג ס"ק לה). ובשו"ת שבת הלוי (ח"ג מה) חולק על טעם זה וסובר שאסור משום שנראה כמבשל.

ובתנורים חשמליים שבזמננו, כתב בשו"ת שבת הלוי (שם), יש להתיר החזרת דבר מבושל לתוכם, [כשהם מופעלים במצב 'שבת']. ועיקר נימוקו להתיר מבוסס על פי דברי הרי"א¹ (מובא בשלטי הגבורים כאן), שלא אסרו החזרה לתוכה אלא במקום שיש לה גם 'תוך' וגם 'גב', שאז בכך שהוא מכניס לתוכה ולא על גבה, נראה כמבשל, אבל לא כשיש לה רק תוך ואין לה גב. ועוד צרף את דעת הרמ"א, המתיר להחזיר לתוכה כאשר נטל בשבת.

ואילו בספר שמירת שבת כהלכתה (א, יז בהערה) נראה שנוקט לאסור להחזיר בשבת. וכן נראה לכאורה משו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד עד, עמ' קלח), שאין להחזיר לתנורים שלנו, [אלא אם מתקין קופסא בת ארבע דפנות בתוך התנור, שאז מסתבר להתיר להחזיר לתוכו. אג"מ שם].

'תוכה וגבה אסור' — רש"י מפרש 'גבה' — על עובי שפת הכירה או על גבי כיסוי שעל חללה. ומזה הוכיח החזון-איש (לו, ט יא), שהמניח כיסוי על גבי האש, אין נחשב משום כך כ'גרופה וקטומה', כמו כאן הכיסוי שעל גבי הכירה אינו מחשיבה לכירה גרופה וקטומה. (ורק אם מניח על האש קדירה אחרת, נחשב כ'גרופה וקטומה').

ואולם דעת הרבה פוסקים אחרונים אינה כן אלא כתבו לישב את המנהג להחשיב כיסוי האש בטס מתכת וכדו' (אפילו אם יש בו נקבים. שו"ת 'אור לציון') ל'גרופה וקטומה', וגם אם לא כיסה את ברזי הגז, [אם כי ראוי לכתחילה לכסותם, כי אפשר בנקל להגביר את הלהבה כהרגלו]. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א צג (וע"ש בח"ד סא. וצ"ב); שו"ת אור לציון ח"ב יז, א ב; שו"ת שבט הלוי ח"א צא. וכן דעת הגרש"ז אויערבך וצ"ל — מובא בשמירת שבת כהלכתה א, יח כה).

וכתבו לדחות הראיה מרש"י, כי רש"י דיבר בכיסוי המיוחד לכירה אף בימות החול, אבל כל שמכסה באופן שאינו רגיל לבשל כך — דינו כ'גרופה וקטומה'. והוא הדין לפלטה חשמלית שאי אפשר לשנות בה את עצמת החום. (ואם יש בה דרגות חום שונות, ואינו מדליק בעצמה הגבוהה, אינו נחשב כגרופה וקטומה אלא אם יניח כיסוי מעל הפלטה. 'אור לציון').

[וזה לשון הגרש"ה וואזנר שליט"א בספרו 'שבט הלוי' (שם): '... אלא שכנראה הגאון מהר"ם שיק כתב כן ללמד זכות על מנהגן של ישראל דמקילין אפילו בלא הכירה, אבל בכסוי שאינו רגיל להיות — פשוט שמותר, ולא נחתי הפוסקים למה שחידש מרן הגאון בעל החזון איש זי"ע דיש כאן ענין למעט החום, ואף דרב גובריה מאד מאד וכל גופי מרתת מתורה דיליה, מכל מקום האמת יורה דרכו שדרך הפוסקים בהלכה זו צ"ע לדבריו'].

(א. עוד צידד ב'אור לציון', שמא אש שלנו אינה כלולה בגזרת 'שמה יחתה', כי הפערה קבועה ועומדת ואינה כגחלים המתכלים והולכים. ושמא גז הבער הריהו ככירה שהסיקוה בקש ובגבבה. [וכיוצא בזה כתב ב'אגרות משה', שלא גזרו שמא יביא עצים ויכניס לכירה, והכי נמי, פתיחת ברזי הגז כמוה כהבאת עצים, ואינה בכלל הגזרה]. מאידך, יש מקום להחמיר באש דידן יותר — הלכך אין לנו אלא מה שנהגו. ומנהג העולם להחשיב כגרופה וקטומה, להתיר להחזיר עליה. עד כאן תורף דבריו.

ב. אם פתח את ברזי הגז לגמרי — בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד עד 'בישול' כה) כתב שיש להצריך כיסוי לאש, [הגם שלכאורה אין חשש 'חיתוי' כלומר הבערה] — אם משום שאין לחלק בדבר, אם משום החשש שמא יקטין הלהבה, אם משום שמא יקטין ואח"כ 'חתה'.

ואולם בשו"ת אור לציון (ח"ב יז, ג) התיר להשהות באופן זה על האש, גם מאכל שלא נתבשל לגמרי, וכדין 'גרופה וקטומה' — שבאופן זה אין חשש חיתוי.

ג. יש סוברים שעיקר ה'קטימה' שלנו הוא דוקא בכיסוי ברזי הגז ולא בכיסוי האש. כן מובא בשם הגר"א קוטלר, בשו"ת דברי חכמים 363. וע"ש עוד בהערה).

'מאי הוי עלה' — אף על פי שדחינו 'הכי השתא... ושוב נצבת הראיה מלשון הברייתא 'סומכין' שאין התר אלא בקטמה — מכל מקום עדיין קיימת האפשרות לדחות 'סומכין' לאו דוקא, ולא נדחתה אלא ההוכחה לכך מ'נוטלין'. (שפת אמת)

'קטמה והובערה — משהין עליה... מהו דתימא כיון דהובערה הדרא לה למילתא קמייתא, קמשמע לן' — יש אומרים שמסתבר שזה דוקא בהובערה או נתלבתה מאליה, אבל אם הבעירה בידיים, ביטל את הקטימה הראשונה.

ולפי זה טוב להחמיר שהמכסה את האש בכיסוי פח או באזבסט וכדו', באופן שנידון כ'גרופה וקטומה' (ע' לעיל), לא יגדיל את האש לאחר מכן, שבזה הוא כמבטל את קטימתו, ומראה שעלול הוא לחתות גם במצב זה שהאש מכוסה. (כן מובא בשמירת שבת כהלכתה (א), הערות נד קפה) בשם הגרשו"א. ונראה שלא כתב כן הרב אלא מצד חומרא בעלמא ולא מדינא, כי גם אם ננקוט שאם הבעיר בידיים ביטל הקטימה, אין זה שווה לנידון דידן; כי כאשר מבעיר את האש לאחר שקטם, הלא בזה הוא מראה שברצונו לבטל כרגיל והיה חפץ בביטול הקיטום, ואם היה יכול להפריד את האפר מן הגחלים היה עושה כן אלא שאינו יכול. ואולם כאן הלא הדיכר לא נתבטל, ואעפ"י שמגדיל את האש, הלא מכל מקום משאיר את הדיכר ואין דרך בישול בכך, ואילו היה רוצה באמת לבטל את הקיטום היה מוציא בנקל את הכיסוי. ועל כן אם אנו דנים כיסוי זה כקיטום, הריהו קיים ועומד גם כשמגדיל הלהבה. וע"ע בלשון הגרשו"א במילואים לספר שמירת שבת כהלכתה (עמ' ב ד – להערה נד והערה קפה). ושם נסתפק שמה יש להחמיר אף בהקטנת הלהבה. שו"ר מובא בשם הגרשו"א שליט"א (ב'מוריה' אלול תשנ"ח) שבדיעבד מותר גם בששינה או הדליק את האש אחר נתינת הפח, מהטעם הנ"ל.

— מסתבר שלא החשיבו 'קטמה והובערה' כקטומה אלא משום שעדיין נתינת האפר ניכרת, אבל כשהוסר האפר שקטם ולא ניכר כלל, לא נראה להתיר. ולפי זה אם הכיסוי שהונח מעל האש נפל בשבת, אין להתיר להחזיר את הקדרה על האש, כי בטל הדיכר מכל וכל. [ומותר להניח הכיסוי בשבת באופן ששהמתכת לא תיעשה גחלת]. אבל אם נפל מקצתו — יש להתיר, כדין 'קטמה והובערה'. (עפ"י אגרות משה אור"ח ח"ד עד 'בישול' ל. וכן נוטה דעת הגרשו"א – ע' במילואים לשמירת שבת כהלכתה לפ"א הערה מז).

כתב באג"מ שם (ובח"א צג), שטם מתכת הנהוג ליתנו מעל האש ('בלעך'), עינינו הרואות שאינו מגיע לידי גחלת בשלהבת הגז הקטנה, אף במשך כל השבת, ומותר. וע' גם בשמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ס, מהגרשו"א. ואולם החונן-איש (לו) יצא להחמיר בזאת, שאין ליתן קדירת מתכת ריקנית על האש, אף אם עדיין לא נעשית גחלת. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א צא) כתב לנטות מדבריו.

(ע"ב) 'היינו הך?...' — ומסתמא ידע רבי יוחנן את דברי רבי אושעיא ואם כן מה בא להשמיענו. (ריטב"א. כיוצא בזה כתב הריטב"א לעיל כח בבאור שאלת הגמרא שם על רב יוסף 'תנינא...'. בברייתא, שידע המקשה שברייתא זו היתה שגורה בבית המדרש. ויש מי שמפרש שאין קושית הגמרא על רבי יוחנן אלא על מסדר הש"ס, לשם מה הביא מימרא דרבי יוחנן. וכעין זה כתב הריטב"א בשבועות (לו). — עפ"י 'מגדים חדשים').

'שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר... רב ושמואל דאמרי תרווייהו מצטמק ויפה לו אסור' — מצד הסברה הפשוטה נראה, שכל הדיון בגמרא בדין 'מצטמק ויפה לו', אם מותר להשהותו על גבי כירה אם לאו, אינו שייך אלא אם אנו נוקטים דלא כחנניה, אבל לפי חנניה המתיר להשהות אפילו לא בישל כל צרכו, אם אך הגיע למאכל בן דרוסאי, הלא פשוט שגם מצטמק ויפה לו מותר, שהרי כל 'מאכל בן דרוסאי' מצטמק ויפה לו הוא. כן נקטו התוס', וכן כתב הרמב"ן (והמאירי והריטב"א ועוד). וכתב שמכאן סייעתא לדעת הרי"ף שפסק דלא כחנניה (דלא כר"ח, רש"י ותוס' ועוד), כי מכל הדיון שבגמרא משמע שנקטו שאין התר אלא בבישול כל צרכו, כאמור. ואולם הרו"ה בעל המאור חולק על כך וסובר שגם אם נוקטים אנו להלכה כחנניה, יש חילוק בין

מאכל שמצטמק ויפה לו, שאסור להשהותו על כירה כשאינו מבושל כל צרכו, [ואם מבושל כל צרכו — בני מזרח (היינו בבבל) הקרובים לרב ושמואל נהגו איסור בדבר, ובני מערב (ארץ ישראל) מתירים, כרבי יוחנן. וכן יש לנו לנהוג, לקולא, והרוצה להחמיר על עצמו כבני מזרח — רשאי], ובין מאכל שמצטמק ורע לו, שמותר להשהותו אפילו לא בישל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי.

א. יש לפרש סברתו, (וכן נרמז בשפ"א), שאף על פי שכל זמן שלא נתבשל כל צרכו, ודאי יפה לו להמשיך בישולו, אך הואיל ובמשך הזמן שיישאר בכירה ויתבשל כל צרכו יתחיל להצטמק וירע לו — אין חוששים שמא יחתה עתה. אבל תבשיל שמצטמק ויפה לו גם אחר כך, חוששים שימהר בישולו על ידי החיתוי עכ"פ כשאינו מבושל כל צרכו.

ראה סברה חדשה בדברי בעל המאור, בשו"ת בית זבול ח"ב כד, ג.

ב. יצוין שהרי"ד בתחילה כתב (בספר הלקט, יא) כסברת הרו"ה. ואולם ב'תוספותיו' חזר בו ודחה סברה זו מכל וכל. וכן תמרו על סברה זו שאר הראשונים.

ג. ראה סיכום שיטות הפוסקים, בשאלות ותשובות שבסוף הספר.

'אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן... אמר ליה ההוא מרבנן לרב שמואל בר יהודה, הא רב ושמואל דאמרי תרוויהו... אמר ליה אטו לית אנא ידע... כי קאמינא לך לרבי יוחנן קאמינא' — וההוא מרבנן שהקשה, לא שמעה בבית המדרש אלא חוץ לבית המדרש שמע סתם ולא סיימו לפניו שרב שמואל אמרה משום רבי יוחנן. [וכן יש לדייק מלשון הגמרא 'אמר ליה ההוא מרבנן לרב שמואל בר יהודה' — תוספת זו מורה שלא אמר לו זאת באותו מעמד כשאמר הלכה זו בבית המדרש]. (עפ"י ריטב"א. וע"ע 'חדש האביב').

'אמר ליה בר מיניה דרב יהודה דכיון דמסוכן הוא אפילו בשבת נמי שרי למעבד ליה הכי' — בתשב"ץ (ח"ג רכה) נראה שגרס: 'בר מיניה דהוא דכיון דמדרבנן הוא אפילו בשבת שרי למעבד ליה'. וכתב להוכיח מכאן להתיר להתחמם מאש שהודלקה על ידי נכרי בשבת, שהכל חולים אצל צינה.

אך נראה יותר שגרס כגרסה המובאת ב'חדושי הר"ן ובריטב"א, (וע"ג גם בהגהות ריעב"ץ — תענית כד), 'דכיון דמצונן הוא' (וטעות סופר נפלה בספרי התשב"ץ, ונתחלף 'דמצונן' ב'דמדרבנן' כי קרובים הם בכתבתם), וכפי שפרשו שם, שהיה רבי יהודה חולה מעיים ונצרך למאכלים חמים והיה מותר לעשות לו על ידי נכרי.

דף לח

'מבשל הוא דקא עביד מעשה במזיד לא יאכל, אבל האי דלא קא עביד מעשה במזיד נמי יאכל' — הפרי-מגדים (שיח) הוכיח מכאן, מזה שלא אמרו בפשטות משום שאיסור שהייה מדרבנן, לכך לא קנסו בדיעבד — משמע שאין חילוק בין מלאכה דאורייתא לדרבנן, בכל אופן לא יאכל. ויש לדחות ראייתו, כי כאן באו לומר שאפילו במזיד מותר, ולכך הוצרכו לסברת 'לא עביד מעשה', כי אם עושה מעשה, הגם שהוא איסור דרבנן, קנסו במזיד, אבל בשוגג יש לומר שלא קנסו באיסור דרבנן. ואכן כתב הגר"א בבאורו, וכן כתב החיי-אדם, שמעשה שבת באיסור דרבנן מותר באכילה בו ביום, אפילו לו עצמו. [אלא שמדברי הגר"א משמע שאף במזיד מותר באיסורין דרבנן לו עצמו במוצאי שבת. וכן משמע ברמב"ם. וצ"ע]. (עפ"י באור הלכה שיח, א.

יש להעיר שגם לפי הוכחת הפרי-מגדים, לאסור אף במלאכה דרבנן, אין מוכח אלא במלאכה שעיקרה דאורייתא, כגון